

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Дмитренко Нікіта Олександрович

УДК 75.041.5(4)«17/191»

**КОЛЕКЦІЯ ЖИВОПІСУ ГРАФІВ БРАНИЦЬКИХ
КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

17.00.05 – образотворче мистецтво

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Міністерства культури та інформаційної політики України, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент
Петрашик Володимир Ігорович,
головний редактор журналу
«Образотворче мистецтво»

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Федорук Олександр Касьянович,
головний науковий співробітник
Інституту проблем сучасного мистецтва
НАМ України

кандидат мистецтвознавства
Білан Іван Сергійович
завідувач відділення образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
Вижницького коледжу прикладного
мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка

Захист дисертації відбудеться 18 березня 2021 року о 11:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.103.02 Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 00453, м. Київ, вул. Вознесенський узвіз, 20.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, вул. Вознесенський узвіз, 20.

Автореферат розісланий 16 лютого 2021 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Н. Ю. Белічко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку історії українського мистецтва важливого значення набувають наукові розвідки, що стосуються вивчення приватних мистецьких колекцій аристократичних родин. Ці збірки стали згодом основною базою формування музейного фонду України. Тривалий час головними замовниками та колекціонерами творів професійних митців були аристократичні родини великих землевласників в Україні. Саме за рахунок їхніх капіталовкладень збиралися художні цінності, знакові твори, авторами яких були українські, західноєвропейські та російські художники. Сьогодні маємо окремі дослідження і статті, присвячені темі приватного колекціонування в Україні, зокрема дослідження С. Білоконя, В. Громжина, Ф. Ернста, В. Ковалинського, С. Кота, Л. Мельничук, В. Петрашика, С. Побожія, О. Федорука, В. Ханка та ін.

Натомість, поза увагою науковців залишилися історія, склад і доля колекції однієї з найпомітніших та найзаможніших аристократичних родин – графів Браницьких герба Корчак, основною резиденцією яких була Біла Церква та навколишні землі Київщини і значні володіння в інших регіонах нашої країни. Дослідження вагової частини колекції – збірки живопису – дозволяє суттєво доповнити уявлення про мистецькі скарби України та визначити подальші шляхи вивчення приватних мистецьких зібрань аристократії наприкінці XVIII – на початку XX століть.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з науковою темою кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА) «Мистецький простір України: минуле, сучасне, майбутнє» та відповідно до наукової теми НАОМА «Образотворче мистецтво в світовому контексті» (державний реєстраційний номер 0117U002222 від 1.01.2017).

Мета дослідження: представити колекцію живопису графів Браницьких герба Корчак у контексті мистецького колекціонування в Україні кінця XVIII – початку XX століть. З'ясувати місцезнаходження творів із приватної мистецької колекції графів Браницьких, описати склад, провести вивчення її живописної частини, аналіз та атрибуцію збережених творів живопису.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати міру наукової розробленості теми, визначити джерельну базу, окреслити методи дослідження;
- дослідити особливості мистецького колекціонування в Україні наприкінці XVIII – початку XX століть в аристократичному середовищі;
- вивчити вплив суспільно-політичної ситуації на культуру Правобережної України означеного періоду;
- відтворити склад та простежити долю живописної частини колекції Браницьких, що існувала до 1917 року;
- здійснити фаховий мистецтвознавчий аналіз творів;
- показати значення живописної колекції Браницьких в історії мистецького колекціонування в Україні.

Об'єкт дослідження – приватна колекція графів Браницьких кінця XVIII – початку XX століть.

Предмет дослідження – твори живопису зібрання графів Браницьких герба Корчак означеного періоду.

Територіальні межі дослідження: приватна колекція живопису графів Браницьких включала в себе твори, що наразі зберігаються в музеях України, зокрема Києва та Київської області, Житомирі, АР Крим; Польщі, зокрема у музеях Кракова, Варшави, палацу Вілянув, замку в місті Суха Бескидзька; РФ: Державному російському музеї, у Санкт-Петербурзі, Музеї Тропініна і московських художників його часу в Москві; музеї замку Монтрезор у Франції; в США, зокрема у художньому музеї Філадельфії та в Музеї Гіллууд у Вашингтоні.

Хронологічні межі дослідження:

– живописна частина колекції Браницьких герба Корчак розглянута з періоду започаткування та подальшого розвитку як цілісне художнє зібрання кінця XVIII – початку XX століть;

– проаналізовано живописні твори колекції графів Браницьких середини XVII – початку XX століть.

Методи дослідження. Під час роботи над дисертацією використані наступні методи: *емпіричний*, що застосовувався при вивченні картин з метою визначення приналежності цих творів до графської колекції; *гіпотетико-дедуктивний* – для обґрунтування та доведення гіпотези про існування значної за мистецькою якістю та кількістю творів живописної колекції графів Браницьких; *аналітичний* – для вивчення різних за видами, жанрами, школами творів задля формування уявлення про структуру колекції, принцип її побудови; метод *абстрагування* використовувався для з'ясування загальних механізмів, засад, процесів утворення мистецьких збірок на підставі вивчення тогочасних аристократичних колекцій; метод *моделювання* застосовано при реконструкції складу колекції; *систематизації* – опрацювання відомостей стосовно жанрового складу, представництва національних живописних шкіл в колекції. Використовувалися мистецтвознавчі методи: *формально-стилістичний аналіз* творів колекції; *іконографічний метод* – при вивченні портретної галереї історичних постатей з фондів Білоцерківського краєзнавчого музею.

Джерельну базу дослідження складають:

– друковані джерела з історії України, Польщі, Росії кінця XVIII – початку XX століть;

– наукові дослідження з історії роду Браницьких герба Корчак;

– фахова література з історії приватного мистецького колекціонування;

– твори з музейних фондів України, Польщі, Російської Федерації, США;

– полотна з колекції живопису графів Браницьких, що нині перебувають у Білоцерківському краєзнавчому музеї.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що *вперше*:

– здійснено системне вивчення складу та долі мистецької колекції графів Браницьких герба Корчак в Україні;

– з'ясовано нові дані про приналежність окремих творів, що зберігаються у музеях України та зарубіжних країн, до колекції Браницьких;

- окреслено коло майстрів, картини яких перебували у збірці Браницьких;
- визначено склад колекції живопису, що зберігався в білоцерківських палацах Браницьких, і вказано сьогоденне місцеперебування частини цих творів;
- вивчено живописну частину зібрання графів Браницьких, що зберігається у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею;
- з'ясовано сучасне місцезнаходження окремих творів, які до початку ХХ століття перебували в Україні.

Уточнено:

- імена авторів і назви живописних полотен, що зберігалися в Україні в маєтках графів Браницьких герба Корчак;
- атрибуцію живописних творів із колекції Білоцерківського краєзнавчого музею.

Набуло подальшого розвитку:

- пошук та ідентифікація творів, їх приналежність до колекції живопису графів Браницьких;
- вивчення означеної живописної колекції у світовому контексті.

Практичне значення результатів дисертації полягає у відтворенні складу, жанрового та стилістичного характеру приватної художньої колекції Браницьких, доля якої тривалий час залишалася маловідомою. Було проведено реконструкцію живописної частини мистецької колекції графів Браницьких, що стане підґрунтям для подальших науково-пошукових робіт із вивчення важливої для історії та культури України мистецької збірки. Дані щодо творів з колекції можуть використовуватися: науково-дослідними установами для розробки науково-методичних матеріалів, дослідницьких програм; музейними установами при складанні екскурсійних текстів, для включення нових даних у каталоги та інформаційні видання; мистецькими навчальними закладами при викладанні лекційних курсів і тем з історії приватного художнього колекціонування в Україні.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що вперше проведено пошук та опис живописної приватної колекції графів Браницьких як цілісної художньої збірки. Вивчено склад, жанрову та стилістичну приналежність творів, визначено коло художників, внесені ґрунтовні доповнення до опису живописних творів, що зберігаються у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею, художнього відділу Житомирського обласного краєзнавчого музею та Миколаївського обласного художнього музею імені В. В. Верещагіна, Алупкінського державного палацово-паркового музею-заповідника, Севастопольського художнього музею імені М. П. Крошицького; визначені живописні картини, котрі до 1914 року перебували у білоцерківських палацах графів Браницьких в Україні, вперше проведено фаховий мистецтвознавчий аналіз творів досліджуваної колекції. Всі викладені в дисертації матеріали та висновки є результатом одноосібного дослідження.

Апробація наукових результатів. Основні положення дисертації були оприлюднені на 20 наукових, науково-практичних конференціях та читаннях: всеукраїнській науковій конференції молодих науковців, аспірантів і студентів «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства (до 130-річчя від дня народження Г. Нарбута)», (Київ, 2016); ХХХІІІ краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 6.10.2016);

XXXIV краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 1.12.2016); міжнародній науковій конференції «Четверті Платонівські читання» (Київ, 2017); XXXVI краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 23.03.2017); всеукраїнській науковій конференції «Ювілей НАОМА: мистецький контекст в Україні ХХ століття: традиції та новації мистецтвознавчої діяльності» (квітень 2017); XXXVII краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 27.06.2017); XXXVIII краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 16.08.2017); XXXIX краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 7.12.2017); XL краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 22.02.2018); XLI краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 12.04.2018); всеукраїнській науковій конференції «Шляхи розвитку українського мистецтвознавства та реставрації: До 55-річчя викладацької діяльності Л. С. Міляєвої на кафедрі ТІМ НАОМА» (Київ, НАОМА, 1–2.06.2018); XLII краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 14.06.2018); XLIII краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 4.10.2018); XLIV краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 20.12.2018); XLV краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 21.02.2019); XLVI краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 12.04.2019); Науково-практична конференція до 120-річчя Національного музею історії України «Історія формування колекцій» (Київ, НМІУ, 23–24.05.2019); XLVII краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 20.06.2019); XLVIII краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 26.09.2019); LI краєзнавчих читаннях ім. П. Лебединцева (Білоцерківський краєзнавчий музей, Біла Церква, 11.06.2020).

Публікації. Основні тези та висновки дисертації оприлюднено у 24 публікаціях, з яких 4 – у наукових фахових виданнях, визначених переліком МОН України (з них 3 входить до переліку видань, включених до міжнародних наукометричних баз), 1 входить до наукометричних баз даних Index Copernicus, 19 – у збірках матеріалів наукових конференцій та наукових читань.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження та складається зі вступу, чотирьох розділів і висновків. Обсяг основного тексту становить 173 сторінки. Список використаних джерел містить 222 позиції. Дисертацію доповнено додатками: *Додаток А.* Список ілюстрацій та ілюстрації (181 іл.); *Додаток Б.* Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження; *Додаток В.* Іменний покажчик; *Додаток Г.* Adnotacja (анотація польською мовою). Загальний обсяг роботи – 413 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** визначаються: актуальність теми дослідження; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження; вказані методи дослідження; описана наукова новизна одержаних результатів та практичне значення. Подаються відомості про особистий внесок здобувача, публікації та апробацію наукових результатів.

В першому розділі «Історіографія та джерельна база дослідження» розглянуто та систематизовано наявні джерела, визначено джерельну базу та методологію наукового дослідження.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки теми й аналіз попередніх студій»* проаналізовано наявні друковані та архівні джерела за темою приватного колекціонування. Визначено, що вивчення колекції графів Браницьких герба Корчак досі належно не проводилося, а наявні окремі публікації торкаються вузьких тем та невеликих частин цієї колекції і були здійснені польськими авторами здебільшого на матеріалах тих творів, що нині перебувають у Монтрезорі, Франція (А. Ryszkiewicz. «Polonica na zamku w Montrezor», 1975), або описують лише окремі твори (наприклад М. Кухнке, 2011; Б. Возняк, 2012.). Біографічні матеріали графів Браницьких містяться у книзі польського дослідника М. Руциця («Dzieje rodu i fortuny Branickich», 1991), у нотатках останньої представниці роду Браницьких Анни Браницької-Вольської (нар. 1924), що були опубліковані в українському перекладі 2011 року. В 10 томі дослідження Р. Афтаназі «Історія резиденцій на колишніх польських прикордонних територіях» (1997) містяться світлини інтер'єру палацових споруд Браницьких у Білій Церкві, при цьому автор вказує невелику частину з тих творів мистецтва, що зображені.

У радянські часи було декілька публікацій, що пов'язані з маєтками Браницьких: О. Степанишина («Господарство графів Браницьких і реформа 1861 р. в їхніх маєтках» 1930), Д. Криворучка «Олександрія» (1979) та книга «Дендропарк «Олександрія» Л. Мордатенка, В. Гайдамаки, С. Галкіна (1990).

Опубліковані історичні дослідження українських авторів, присвячені життю та діяльності членів родини Браницьких і не містять відомостей про живописну колекцію. Зокрема, це праці О. Родічкіна «Олександрія: погляд з минулого» (1993), В. Репринцев «Костянтин Браницький. Маєтки за науку» (1996), «Чи належали Браницькі до герба “Корчак”» (1998), Є. Чернецький «Браницькі: Великий коронний гетьман та граф Франциск-Ксаверій» (1999), «Браницькі герба Корчак» (2003), «Браницькі» (2011) та ін., О. Стародуб «Отримання колишнього Білоцерківського староства у власність великим коронним гетьманом Францишеком-Ксаверієм Браницьким» (2013), В. Перерва «Графи Браницькі – підприємці та меценати» (2010), «Російська документальна спадщина графині О. В. Браницької» (2015), «Графиня Олександра Василівна Браницька (1754–1838): Найщедріша меценатка української історії, або Як стати незабутньою жінкою» (2016).

Колекція Браницьких, що перебувала в Україні, системно не вивчалася вітчизняними дослідниками та мистецтвознавцями інших країн. Серед наявних матеріалів відсутні наукові праці, присвячені темі живописної частини художньої

збірки графів Браницьких. В Україні вийшла лише одна невелика стаття Л. Малишевої (1996), в якій побіжно згадується про приналежність окремих живописних творів з фондів Білоцерківського краєзнавчого музею до колекції Браницьких.

У підрозділі 1.2 «Джерельна база та методологія дослідження» визначена джерельна база на основі якої проводилося дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань опрацьовано: архівні текстові й ілюстративні матеріали; малюнки, гравюри, кресленики, історичні фотографії з документальними зображеннями екстер'єру й інтер'єру графських резиденцій до 1917 року; музейні каталоги, облікові книги, описи, в яких згадуються твори з колекції графів Браницьких; наукові дослідження біографії членів родини Браницьких та окремих галузей їхньої діяльності.

Вагому частину джерельної бази становлять оригінальні живописні твори, що входили до колекції Браницьких, а нині зберігаються у художніх музеях: Білоцерківському краєзнавчому музеї, Житомирському обласному краєзнавчому музеї, Воронцовському палаці в Алупці, Севастопольському художньому музеї ім. М. П. Крошицького, Миколаївському художньому музеї ім. В. В. Верещагіна (Україна), Національному музеї у Варшаві, Національному музеї у Кракові, музеї Палацу короля Яна III у Віляуві (Польща), музеї Замку Монтрезор (Франція), Художньому музеї Філадельфії, Музеї Гілвуд у Вашингтоні (США), Музеї В. А. Тропініна і московських художників його часу в Москві (РФ). Методологія дослідження базувалася на принципах детермінізму, відповідності, конкретності й об'єктивності. Були використані наступні методи: емпіричний, гіпотетико-дедуктивний, аналітичний, абстрагування, моделювання та систематизації, а також мистецтвознавчі: формально-стилістичного аналізу, іконографічний та іконологічний метод.

Другий розділ «Європейські традиції колекціонування творів живопису в Україні наприкінці XVIII – початку XX століть» присвячено аналізу приватного колекціонування творів образотворчого мистецтва, з'ясуванню його особливостей і характерних рис.

У підрозділі 2.1 «Формування традиції приватного мистецького колекціонування в середовищі заможної аристократії в Україні XVIII–XIX століть» розглянуто особливості формування традиції приватного мистецького колекціонування в Україні. Носіями європейських традицій колекціонування художніх творів у Правобережній Україні переважно були представники заможної польської аристократії. Наприкінці XVIII століття відбулися важливі політичні події: Річ Посполита внаслідок трьох поділів припинила існування, Правобережна Україна увійшла до складу Російської імперії і при цьому польські власники українських земель зберегли свої маєтки і, в абсолютній більшості, перейшли у російське підданство. 1795 року в історії родини Браницьких починається новий період, коли граф Браницький увійшов до числа аристократів уже Російської імперії і розпочав облаштування родового маєтку у Білій Церкві (велике Білоцерківське староство Ф.-К. Браницький за королівським привілеєм отримав у власність 1774 року).

У цей період на теренах Правобережної України також з'являються нові землевласники – представники російського дворянства. Мистецьке колекціонування

в їхньому середовищі мало європейський характер. Умови, за якими польські та російські аристократи в Україні стають підданими однієї держави, сприяли їхньому тісному спілкуванню та співпраці не лише в галузі економіки, фінансів, політики, але й у науковій та культурній сферах, зокрема, в колекціонуванні творів мистецтва. В мистецьких збірках Правобережної України з'являються твори російських художників, а також європейських митців, які виконували замовлення у Петербурзі. Разом з тим приватні колекції російської аристократії поповнюються роботами польських та українських авторів. Таке активне спілкування та співпраця тривають до Січневого шляхетського повстання 1863–1864 років, на теренах Польщі, куди на той час входили території західної України. Після придушення повстання частина польських аристократів переміщується до своїх європейських маєтків, відбувається також переміщення творів мистецтва з України до Європи.

Формування європейських традицій колекціонування в Україні розглянуто на прикладі приватних збірок М. Репніна у Яготині, А. Іллінського в маєтку Романів на Житомирщині та баронів де Шадуарів у с. Івниця на Житомирщині, Тарновських у Качанівці на Чернігівщині, Потоцьких в Тульчині та інших місцях Вінниччини, Сангушків у Заславському палаці.

У підрозділі 2.2 «Мистецькі колекції в маєтках аристократів Правобережної України наприкінці XVIII – початку XX століть» описано та проаналізовано приватні мистецькі колекції, що містилися в аристократичних садибах найзаможніших аристократів-землевласників Сангушків, Шембеків і Якубовських, Х. Ліпковського на Вінниччині; П. Мошинського та М. Чарномського на Поділлі; І. Рогозінського у Цибуліві на Черкащині та ін.

Визначено, що переважна частина колекцій створювалася без цілеспрямованого відбору (тематичного, жанрового, авторського тощо). Колекції включали портретні родинні галереї, портрети історичних постатей, полотна на античні та біблійні сюжети, пейзажі, натюрморти. Значні фінансові статки тогочасних дворян в Україні давали їм змогу не лише замовляти твори у художників-сучасників, але й купувати картини видатних митців минулих епох. Сформувалася традиція запрошувати художників для виконання замовлень до родинних маєтків на тривалий час, що значною мірою визначало характер культурно-мистецького життя України кінця XVIII – початку XX століть. Буремні події Першої світової війни, Жовтневого перевороту, громадянської війни, радянського періоду призвели до того, що було розпорошено, пограбовано та знищено більшість колекцій. Твори із збірок, що збереглися до нашого часу, переважно не були описані, проаналізовані та дослідженні належним чином, не були вказані їхнє історичне походження та приналежність до власника.

Третій розділ «Суспільно-політична та культурна ситуація в Правобережній Україні XVIII – початку XX століть» присвячено аналізу впливу суспільно-політичних умов на формування живописної колекції графів Браницьких.

У підрозділі 3.1 «Політичні зміни в Правобережній Україні у другій половині XVII – наприкінці XVIII століть» розглянуто головні суспільно-політичні зміни в Правобережній Україні окресленого часу. Описано та проаналізовано політичні події напередодні та під час розподілів Польщі, активним свідком і учасником яких був Ф.-К. Браницький.

Показано військову, політичну та дипломатичну кар'єру Ф.-К. Браницького, його участь в місії на чолі з С.-А. Понятовським у Петербурзі 1757 року, командування військом у боротьбі проти конфедератів та коліїв, отримання посади польного гетьмана (1772) та посади великого коронного гетьмана (1774). Розглянуто обставини набуття графами Браницькими майнових прав на Білоцерківське староство в Україні.

У підрозділі 3.2 «Правобережна Україна у складі Російської імперії. Положення графів Браницьких в імперії» описано особливості суспільно-політичного життя Правобережної України, закріплення графів Браницьких у середовищі російської аристократії, розміщення та розвиток головного родового маєтку Браницьких у Білій Церкві та навколишніх землях. Задля укріплення та зростання фінансово-господарчої могутності Ф.-К. Браницький переходить на бік російського імператора, стаючи активним провідником російських урядових нововведень, вдало використовує власне становище для збагачення під час ревізій та люстрацій, що відбувалися у той час. Зокрема, таким чином було отримано нові маєтки на Волині (Любомль, Кодень). Активно домагається перепису тимчасових землеволодінь на власну користь.

Браницький використовує адміністративно-територіальну реформу в Російській імперії (з 1775) задля позбавлення Білої Церкви самоврядування, привілеїв магдебурзького права. Важливим фактором зміцнення становища Ф.-К. Браницького серед російської аристократії стає укладений 1781 року шлюб з камерфрейліною Катерини II, небогою князя Г. Потьомкіна О. Енгельгардт.

Після відміни кріпацтва соціально-політична ситуація на Правобережній Україні змінюється. Частина заможних польських магнатів бере участь у повстаннях 1830–1831-го та 1863–1864 років і через це потрапляє у немилість російського царського двору, втрачає майно, залишає Правобережну Україну та переїздить до Європи. Економічна криза 1900–1903 років, Російсько-японська війна 1904–1905 років, революція 1905–1907 років, столипінська реформа й закон 1910 року про надання селянам права закріплення за собою земельної ділянки та права виходу з цією землею з громади і вільного господарювання на хуторі, перша та друга Балканські війни (1912–1913 і 1913 років) викликали занепокоєння щодо подальшої долі величезного маєткового господарства та скарбу Браницьких в Україні. Вони починають поступово переміщувати рухоме майно (зокрема, мистецькі твори) поза межі України в Європу (передусім, до Польщі та Франції). Передчуття Браницькими загрози справджуються з початком Першої світової війни. Лютнева революція, Жовтневий переворот 1917 року, кінець Російської імперії, громадянська війна, що охопила Україну (1917–1921 роки), призводять до того, що представники родини графів Браницьких герба Корчак остаточно полишають Україну.

Четвертий розділ «Колекція живопису графів Браницьких герба Корчак в Україні» присвячено розгляду живописної частини як основної складової мистецької збірки Браницьких, що також включала скульптуру, графіку (малюнок, гравюра), твори декоративно-вжиткового мистецтва (гобелен, меблі, посуд). Розділ присвячено мистецтвознавчому аналізу творів колекції графів Браницьких.

Розглянуто жанровий склад картин, представництво національних живописних шкіл, коло авторів творів. Описано роль окремих постатей з роду Браницьких, які відіграли вирішальну роль у започаткуванні та формуванні збірки.

У підрозділі 4.1 «Живопис у родовому маєтку Браницьких у Білій Церкві. Започаткування графської колекції в Україні (90-ті роки XVIII – початок XIX століть)» на основі опрацьованого документального матеріалу описано умови й особливості облаштування основної резиденції графів Браницьких у Білій Церкві, початок колекціонування (придбання, замовлення творів) для розміщення в інтер'єрі палацових споруд у Білій Церкві та її передмісті – Олександрії. Висвітлена роль Ф.-К. Браницького та О. Браницької у започаткуванні збірки. На основі вивчення архівних документів Білоцерківського краєзнавчого музею 1924–1946 років було визначено твори колекції Браницьких, що перебували в музеї до початку Другої світової війни. Серед картин згадується серія з 11 портретів історичних осіб невідомого автора. Нині в музеї перебувають лише два – з них портрет К. Острозького та І. Вишневецького. На основі аналізу даних портретів було визначено композицію, колорит та стиль всієї серії. До більш пізнього часу відносять два портрети Я.-К. Браницького та його дружини Ізабелли Браницької. Наразі вони атрибутовані як твори невідомого автора, але наші дослідження дозволяють припустити, що авторами портретів міг бути А. Мірис. Особливу увагу привертають картини XVII століття Ф. П. Рооса «Сплячий пастух», «Стадо кіз» та «Царство тварин». Великі «білоцерківські» полотна анімалістичного жанру чудово репрезентують творчість відомого німецького художника доби бароко. Нами досліджено і описано усі полотна колекції Браницьких, які нині перебувають в музеї. Полотно Г. ван Гонтгорста «Свята Цецилія, яка співає в оточенні янголів» є однією з трьох картин автора, що нині зберігаються в музейних колекціях України. Наші дослідження дозволяють зробити припущення щодо великих полотен «Диспут отців церкви про християнський догмат непорочного зачаття» (Г. Рені, копія?), «Любов та пороки обеззброюють мудрість та правосуддя» (Л. Джордано, копія?). У постійній експозиції перебувають полотна Д. Барб'єрі «Амур з кабаном», Дж. Рейнольдса «Стриманість Сципіона Африканського», копія «Повернення блудного сина» Рембрандта (за нашим припущенням, копія може належати пензлю Я. Ромбауера), «Агар в Пустелі» М. Воїнова, полотно невідомого художника «Святий Ісак благословляє Якова» (початок XIX століття) та ін.

В архівних документах вказуються назви і короткі описи (техніка, розміри, авторство) творів, які були втрачені під час окупації Білої Церкви. У 1924–1925 роках, через складні історичні обставини, не здійснювався ґрунтовний опис, вивчення й систематизація мистецької колекції, що призвело до певних помилок у більшості записів у музейних книгах обліку.

У підрозділі 4.2 «Автори портретних творів колекції» описано та проаналізовано портретний живопис колекції. З кінця XVIII – початку XX століть замовляються портрети членів родини, а також визначних осіб, пов'язаних з польською історією. Авторами портретів членів родини були представники європейських шкіл: австрійської (Ф. Амерлінг, Г. Гольпейн, Й. М. Грассі, А. Кауфман, Ж. Б. Лампі), англійської (Р. Бромптон, Дж. Доу), італійської (М. Баччареллі, Л. Гассер, Дж. Молтені), нідерландської (Ф. Марон), німецької (Ф. Вінтер-

хальтер), польської (Т. Айдукевич, Л. Горовиць, Л. Каплінський, В. Коссак, Я. Мальчевський, Я. Матейко, А. Мнішек), французької (Л.-Л. Буайлі, Ж.-Л. Вуаль, Е. Віже-Лебрен, Е. Жильбер, А. Шеффер), шведської (О. Рослін), словацький художник Я. Ромбауер, а також російський портретист Ф. Рокотов, художники українського походження Л. Миропольський, М. Давідович.

У підрозділі 4.3 «Живописні твори в інтер'єрі палаців графів Браницьких» розглянуто мистецькі твори, що перебували у маєтках Браницьких і належали до графської колекції. Для розміщення в інтер'єрі власних палаців Браницькі замовляють та купують твори на міфологічну, релігійну, біблійну тематику, портрети, пейзажі, натюрморти, жанрові полотна, анімалістичні твори.

Для визначення творів в інтер'єрі палаців графів Браницьких в Україні проаналізовано малюнки (акварель, олівець) інтер'єру, що були створені В. Ріхтером у першій половині XIX століття (з «Білоцерківського альбому», що зберігається у Монтрезорі, Франція) та М. Бежинською 1821 року (зберігаються у бібліотеці Ягеллонського університету, м. Краків, Польща). Доказові результати про визначення творів було отримано при дослідженні документальних світлин з альбому Б. Радзівіл (альбом створено до 1914 року). З'ясовано, що в Білоцерківському краєзнавчому музеї, крім вже зазначених авторів, також була представлена творчість Ф. А. де Ласло, Ф. Жерара, Б. Віллевальде, Д. Левицького.

У підрозділі 4.4 «Формування колекції в середині – другій половині XIX століття. Ксаверій, Олександр, Владислав, Костянтин, Ксаверій (син Костянтина) Браницькі» розглядається особиста роль окремих нащадків Францишка-Ксаверія та Олександри Василівни Браницьких. Ксаверій Браницький (1816–1879) був першим з родини, хто почав створювати мистецьку колекцію у Монтрезорі. Товаришував з художниками, надавав стипендію митцеві з України – М. Гуйському. Донька Владислава Гжегожа Браницького Еліза (Ельжбета) (1820–1876), захоплювалася живописом. Олександр Браницький (1821–1877) займався колекціонуванням, зокрема збирав живопис. Після 1863 року саме він розпочав поступове вивезення з України графської мистецької колекції (з Білої Церкви до Сухи-Бескидзької, Польща). Костянтин Браницький (1824–1884) добре малював, захоплювався мистецтвом, навіть виставляв написані ним портрети в паризькому салоні. Придбав для художньої збірки твори Рембрандта та Ф. Гальса. Донька Владислава Гжегожа Катажина (1825–1907), у шлюбі Потоцька, була відомою колекціонеркою предметів мистецтва (живопис, графіка), меценаткою Ягеллонського університету в Кракові. Владислав Браницький (1826–1884) піклувався подальшим оздобленням білоцерківських палаців, зокрема придбанням художніх творів (переважно історичні портрети). Владислав Браницький (1848–1914) дарував живописні та графічні твори Краківському художньому музею. Ксаверій Браницький (1864–1926) привозив з Європи до Білої Церкви нові твори. Було встановлено, що саме стараннями цих представників родини Браницьких збірка збагатилася визначними полотнами і колекціонування набуло цілеспрямованого характеру: замовлення портретів членів родини, придбанням творів західноєвропейського живопису минулих епох, а також захопленням творами художників Франції другої половини XIX століття.

У підрозділі 4.5 «Переміщення творів колекції. Резиденції Браницьких в Україні, Польщі, Росії, Франції (XIX – початок XX століть)» містяться відомості про переміщення живописних полотен між маєтками Браницьких в Україні та Європі. Простежується доля творів колекції під час лихоліття (Перша світова війна, громадянська війна, Друга світова війна), подається знайдена у ході дослідження інформація про сучасне перебування творів живопису з колекції графів Браницьких у світових музеях.

У середині та другій половині XIX століття, поряд із зростанням статків Браницьких, з'являються нові маєтки графів в Україні. Розпочинається переміщення творів між резиденціями (Біла Церква, Турчинів, Богуслав, Любомль, Жереви, Київ), а також перевезення робіт та їхніх копій до маєтків аристократів в Україні, які знаходилися в родинних стосунках з Браницькими (Воронцови, Потоцькі, Сангушки). У другій половині XIX століття розпочинається перевезення картин колекції Браницьких до їхніх резиденцій у Франції (Монтрезор) та Польщі (Суша-Бескидзька, Вілянув, Кшешовице, Краків, Варшава). Після 1904 року активізується переміщення основної частини колекції Браницьких з Білої Церкви до Європи (Польща, Франція). Пізніше, 1917 року припиняє існування Російська імперія, та з початком громадянської війни мистецьке колекціонування представниками роду Браницьких в Україні остаточно завершується, а самі Браницькі полишають Україну. Частина колекції в Україні опиняється без нагляду володарів, частково розпорошується та знищується. Твори зі збірки живопису, що збереглися в Україні й перебували в держустановах, було розподілено й передано до різних музеїв. Нині картини перебувають у Білоцерківському краєзнавчого музеї, «Портрет Ф.-К. Браницького» Я. Ромбауера в художньому відділі Житомирського обласного краєзнавчого музею, «Портрет Ф. Сапєги» Й. Б. Лампі в Миколаївському обласному художньому музеї імені В. В. Верещагіна, «Портрет О. В. Браницької» Р. Бромптона та ескізне полотно до великого портрету Ф.-К. Браницького з синами Олександром і Владиславом Й. Б. Лампі та «Портрет О. В. Браницької з дітьми» А. Кауфман в Алупкінському державному палацово-парковому музеї-заповіднику, «Портрет О. Браницької» Й. М. Грассі в Севастопольському художньому музеї імені М. П. Крошицького. Твори з колекції Браницьких сьогодні зберігаються в музеях інших країн «Натюрморт з наутілузом» Г. В. Геди, «Гітарист» Ж.-Б. Греза, «Портрет А. Потоцького» Ф. Жерара, «Портрет В. Г. Браницького, що сидить з листом в руці» невідомого італійського автора, «Портрет Станіслава-Августа Понятовського» М. Баччареллі, «Портрет В. Браницького» Ф. Амерлінга в Національному музеї Варшави (Польща), «Портрет К. Браницького» М. Давидовича в Музеї палацу короля Яна III у Вілянупі (Польща), «Портрет О. Браницької» Р. Бромптона в Музеї В. А. Тропініна і московських художників його часу (Москва, РФ), «Портрет Ф.-К. Браницького» Ф. Ромбауера в Державному російському музеї (С.-Петербург, РФ), «Портрет О. В. Енгельгардт» Ж.-Л. Вуаля в Музеї Гіллвуд (Вашингтон, США), «Портрет графині М. Браницької з Сапєг» Ф. Вінтерхальтера в Художньому музеї м. Філадельфія (США), «Портрет Катажини Потоцької» Ф. Вінтерхальтера в музеї замку Монтрезор (Франція).

ВИСНОВКИ

У процесі наукової розробки теми, опрацювання архівних і друкованих джерел, дослідження музейних збірок України, Польщі було зібрано, вивчено, апробовано доказові наукові матеріали про живописну частину приватної мистецької колекції графів Браницьких в Україні з кінця XVIII до початку XX століття.

1. Досліджено головні особливості приватного мистецького колекціонування в Україні наприкінці XVIII – початку XX століть у середовищі заможних аристократичних родин Правобережної України.

Показано, що збирання творів живопису в колі аристократів було наслідком європейської традиції замовлення, придбання та колекціонування під час закладання та розбудови родових садибних резиденцій. Однією з типових особливостей подібного колекціонування була спроба повторити у межах фінансових можливостей відомі резиденції європейських правителів кінця XVII – XVIII століть, що проявлялося у створенні мистецьких галерей, художньо оздобленого інтер'єру палацових споруд.

Зазначено, що обов'язковою частиною приватних живописних колекцій ставали портретні галереї. Крім зображень представників роду, там також знаходилися портрети правителів, державних діячів, представників аристократичних родів, з якими був історичний (політична, економічна діяльність, військова справа) або родовий (одруження) зв'язок. Також у живописних збірках були картини інших жанрів: міфологічного, біблійного, батального, пейзажного та натюрморти. Менше представлені жанрові картини й анімалістичні твори. При формуванні тогочасних колекцій фахівці-консультанти, знавці мистецтва системно не залучалися, однак, окремі аристократи послуговувалися порадами художників, які перебували в їхніх родових резиденціях під час виконання замовлень.

З'ясовано, що у графській родині захоплювалися образотворчим мистецтвом Ксаверій, Костянтин, Олександр, Владислав, Ксаверій (син Костянтина) Браницькі, Катажина-Ельжбета Сангушко (пізніше Потоцька) з Браницьких, Еліза Красінська з Браницьких, Софія Потоцька з Браницьких та Катажина Потоцька з Браницьких. Саме мистецькі вподобання, особисте спілкування вказаних осіб з художниками-сучасниками (Ц. Норвідом, А. Шеффером, Ф. Вінтерхальтером, Ф. Амерлінгом, Я. Матейком, М. Гуйським, Ю. Коссаком та ін.) визначали характер формування колекції родини Браницьких з середини XIX до початку XX століть.

2. Вивчено вплив суспільно-політичної ситуації у Центральній та Східній Європі на культуру Правобережної України наприкінці XVIII – початку XX століть у колекціонуванні (створення, накопичення та переміщення) станкових живописних творів. Після розподілів Польщі (1772, 1793, 1795) в Правобережній Україні, де носіями європейських традицій були переважно представники польської заможної аристократії, з'являються нові землевласники з числа російських дворян.

Показовими є шляхи формування кола авторів, які в описану добу працювали на запрошення аристократії в Правобережній Україні. Робота портретистів у Польщі (крім польських художників були митці з Австрії, Німеччини, Франції, Італії та інших європейських країн) призводила до того, що частина з них отримувала замовлення зі створення портретів у маєтках польських магнатів в Україні.

Пізніше для землевласників в Україні живописні портрети почали виконувати російські митці (художники, що отримували підготовку та кваліфікаційні звання у Санкт-Петербурзькій академії художеств). Аристократи намагалися запросити художників, які виконували портрети при польському королівському та російському царському дворах (Баччареллі, Лампі, Ромбауер та інші). Приватне художнє колекціонування як явище культурного життя, зникає після встановлення радянської влади. Відбувається остаточна руйнація сталого соціально-політичного устрою. Після 1917 року більша частина збережених картин колекції, а також твори, що були придбані аристократами для оздоблення побудованих католицьких храмів, опинилася у радянських музеях.

3. Відтворено склад і досліджено долю живописної частини колекції Браницьких, що існувала до 1917 року.

Здійснено пошук відомостей про мистецьку колекцію графів Браницьких герба Корчак. Вивчення наукових праць з історії польського мистецтва XVIII – початку XX століть, історії українського мистецтва XVIII – початку XX століть, вивчення наукових публікацій стосовно приватних колекцій України та Польщі, дослідження родових зв'язків Браницьких герба Корчак (Потоцькі, Сангушки, Воронцови, Сапєги тощо) дозволило визначити коло авторів і жанровий характер збірки. Вперше було системно та максимально повно вивчено частину колекції Браницьких, що перебуває у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею. Віднайдені та вивчені графічні зображення (В. Ріхтер, М. Бежинська) та історичні світлини інтер'єру (альбом Б. Радзівіл) палаців і будинків графів Браницьких, що надало можливість уточнити твори, які перебували саме в Білоцерківських маєтках Браницьких. Окреслено коло художників, картини яких знаходились у колекції Браницьких (імена, біографії, національні школи). Авторами полотен були художники польської, української, російської, австрійської, німецької, італійської, французької, голландської, фламандської й англійської шкіл.

Було встановлено сучасне місце перебування окремих творів («Портрет графині М. Браницької з Сапєг» Ф. Вінтерхальтера в Художньому музеї м. Філадельфія (США), «Портрет Ф. Сапєги» Й. Б. Лампі в Миколаївському обласному художньому музеї імені В. В. Верещагіна; «Портрет А. Потоцького» Ф. Жерара в Національному музеї Варшави (Польща); «Портрет О. В. Енгельгардт» Ж. Л. Вуаля в Музеї Гіллууд (Вашингтон, США), «Портрет Олександри Василівни Енгельгардт» О. Росліна, приватна збірка (портрет у 1998–1999 році експонувався на виставці в Швеції «Катерина II та Густав III»).

Віднайдено й опрацьовано відомості про маєтки графів Браницьких та зберігання в них мистецьких творів: в Україні (Біла Церква з передмістям Олександрія, палац у Турчинові, палац у Любомлі), в Польщі (Палац Сухи-Бескидзької, Палац під баранами у Кракові, Червоний палац у Варшаві, палац короля Яна III у Вілянуві, Палац Палаценція в Кодені, Палац у Кшешовіце, Палац Браницьких у Варшаві), в Росії (палац у Санкт-Петербурзі), Замок Монтрезор (Франція) та ін.

З'ясовано, що частину творів власники колекції упродовж середини–кінця XIX століття та перед початком Першої світової війни перевезли зі своїх помість в Україні до маєтків та міських будинків, що належали їм у Польщі та Франції. Отримано відомості про вивіз значної кількості картин з колекції Браницьких, що

зберігалися до початку липня 1941 року у Білоцерківському краєзнавчому музеї, до Німеччини. Після травня 1945 року до Білої Церкви не було повернено жодного твору.

4. Здійснено мистецтвознавчий аналіз картин колекції. Встановлено, що у живописній колекції Браницьких перебували знакові твори різних жанрів відомих художників. У збірці зберігались полотна, що відповідають рівневі найкращих художніх музеїв світу: «Свята Цецилія співає в оточенні Янголів» Г. Герріта ван Гонтгорста, анімалістичні твори Ф. П. Рооса, «Стриманість Сципіона Африканського» Дж. Рейнольдса, «Диспут отців церкви про непорочне зачаття» Г. Рені, «Гітарист» Ж.-Б. Греза, «Любов та пороки обеззброюють мудрість та правосуддя» Л. Джорджано, «Катерина II законодавиця у храмі богині правосуддя» Д. Левицького та ін.

5. Показано, що живописна колекція графів Браницьких займає помітне місце в історії приватних художніх збірок України. Маючи надзвичайні фінансові можливості, численні маєтки, міські будинки, палаци, Браницькі зібрали в Україні чимало полотен відомих художників різних національних живописних шкіл. Вони сприяли впровадженню та розвитку європейських традицій мистецького колекціонування в Україні, на їхнє замовлення та запрошення Україну відвідували видатні художники різних країн. Проведене дослідження є першим науковим зверненням до вивчення живописної частини мистецької колекції графів Браницьких герба Корчак.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Дмитренко Н. О. Галерея історичних портретів із художньої колекції графів Браницьких герба Корчак в Україні. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць*. Харків, 2017. Вип. 2. С. 35–46.

2. Дмитренко Н. О. Живописні твори в українських палацах графів Браницьких. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць*. Харків, 2017. Вип. 4. С. 78–86.

3. Дмитренко Н. О. Портрети графів Браницьких герба Корчак XVIII–XIX ст. (живопис, графіка). *Українська академія мистецтва: дослідницькі та науково-методичні праці*. Київ, 2017. Вип. 26. С. 326–335.

4. Дмитренко Н. О. Твори Філіпа Петера Рооса в художній колекції графів Браницьких герба Корчак. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць*. Харків, 2018. Вип. 6. С. 63–70.

Стаття у науковому виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз даних (Index Copernicus)

5. Дмитренко Н. О. Художник Миколай Давидович та графи Браницькі. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну. Науковий журнал*. Київ, 2019. Т. 2, № 1. С. 137–146.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Дмитренко Н. Твори образотворчого мистецтва з колекції графів Браницьких у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею До питання атрибуції та колекційної приналежності творів. *Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства (до 130-річчя від дня народження Г. Нарбути: матеріали всеукр. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів (м. Київ, 22 квітня 2016 р.)).* Київ, 2017. С. 77–78.

7. Дмитренко Н. Художники Марчелло Бачареллі та Августин Мірис. До питання авторства творів з живописної колекції графів Браницьких герба Корчак в Україні. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева.* Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2016. Вип. XXXIII. С. 10–19.

8. Дмитренко Н. Епізод меценатської діяльності графа Владислава Браницького та графині Юлії Браницької (з Потоцьких): Про дарування мистецьких творів Марчелло Бачареллі, Йозефа Грассі, Петра Крафта, Елізабет Віже-Лебрєн, Олександра Кухарського 13 липня 1910 року. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева.* Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2016. Вип. XXXIV. С. 13–22.

9. Дмитренко Н. О. Білоцерківський альбом Віллібальда Ріхтера в колекції графів Браницьких. *Ювілей НАОМА: мистецький контекст в Україні ХХ століття: традиції та новації мистецтвознавчої діяльності: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю заснування Української академії мистецтва, 25–28 квітня 2017 року.* Київ: Фенікс, 2018. С. 80–81.

10. Дмитренко Н. Роботи Марчелло Бачареллі в колекції Браницьких герба Корчак. *Четверті Платонівські читання пам'яті академіка Платона Білецького. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції.* Київ, 2017. С. 104.

11. Дмитренко Н. Іконографія графів Браницьких герба Корчак (живопис, графіка). *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева.* Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2017. Вип. XXXVI. С. 9–15.

12. Дмитренко Н. Деякі живописні твори в інтер'єрах білоцерківських палаців графів Браницьких до 1917 року. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева.* Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2017. Вип. XXXVII. С. 12–17.

13. Дмитренко Н. Полювання в околицях Білої Церкви. Акварель Юліуша Коссака (1855). *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева.* Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2017. Вип. XXXVIII. С. 17–21.

14. Дмитренко Н. Твори з колекції графів Браницьких у сучасних художніх музеях. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева.* Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2017. Вип. XXXIX. С. 27–30.

15. Дмитренко Н. Портрет Францишка-Ксаверія Браницького з синами пензля Йогана Баптиста Лампі: музейна доля. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева.* Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2018. Вип. XL. С. 22–25.

16. Дмитренко Н. Портрети графів Браницьких в художніх колекціях князя Голіцина та графа Шереметєва. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2018. Вип. ХLI. С. 21–25.
17. Дмитренко Н. Твори художника Миколая Давідовича у зібранні графів Браницьких. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2018. Вип. ХLII. С. 39–45.
18. Дмитренко Н. Твори Юзефа Кржеша на художній виставці у львівському палаці мистецтва в 1894 році. Нові відомості про склад художньої колекції графів Браницьких. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2018. Вип. ХLIII. С. 18–20.
19. Дмитренко Н. Анімалістичний, пасторальний жанр в живописній колекції графів Браницьких. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2018. Вип. ХLIV. С. 11–16.
20. Дмитренко Н. Герріт ван Гонтгорст у колекції Браницьких. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2019. Вип. ХLV. С. 7–10.
21. Дмитренко Н. О. Полотно Луки Джордано в колекції живопису графів Браницьких. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2019. Вип. ХLVI. С. 7–10.
22. Дмитренко Н. Про полотно невідомого автора «Голова єврея» (із фондів Білоцерківського краєзнавчого музею). *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2019. Вип. ХLVII. С. 45–46.
23. Дмитренко Н. Портретування Олександри Василівни Енгельгардт у 1775–1777 роках художниками Олександром Росліном та Жаном-Луї Вуалем. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2019. Вип. ХLVIII. С. 7–10.
24. Дмитренко Н. Графічні портрети Проспера Горського у Білоцерківському маєтку графів Браницьких. *Краєзнавчі читання ім. о. Петра Лебединцева*. Біла Церква: Вид. Білоцерківського краєзнавчого музею, 2020. Вип. LI. С. 14–18.

АНОТАЦІЯ

Дмитренко Н. О. Колекція живопису графів Браницьких кінця XVIII – початку XX ст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 – образотворче мистецтво. – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, 2021.

Дослідження присвячено вивченню живописної частини мистецької колекції графів Браницьких герба Корчак в Україні. Вперше проведено системне вивчення складу та долі художньої збірки графів Браницьких герба Корчак; з'ясовано коло авторів творів, жанровий склад мистецької збірки; визначено перелік живописних творів, що зберігалися в білоцерківських палацах Браницьких, уточнено місця сучасного зберігання окремих творів; вперше досліджено живописну частину колек-

ції графів Браницьких, що нині перебуває у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею; фахово проаналізовано твори колекції.

Для досягнення поставленої мети в роботі досліджено особливості мистецького колекціонування в аристократичному середовищі в Україні наприкінці XVIII – на початку XX століть, вивчено вплив тогочасної суспільно-політичної ситуації на культуру Правобережної України, відтворено склад та досліджено долю збірки, яка існувала до 1917 року. Визначено роль і значення Браницьких в історії мистецького колекціонування в Україні.

Ключові слова: графи Браницькі герба Корчак, Правобережна Україна, Біла Церква, приватна колекція, живопис, європейські традиції мистецького колекціонування.

ABSTRACT

Dmytrenko N. O. Collection of Paintings by Counts Branitsky of the end of the XVIII – beginning of the XX century. – Qualification scientific paper, manuscript copy-right.

Thesis for a Candidate degree in Art Studies, specialty 17.00.05 – Fine Arts. – National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, 2021.

The study is devoted to the picturesque part of the art collection of the Counts Branitsky of the Korczak Coat of Arms in Ukraine. For the first time, a systematic study was started of the composition and fate of the artistic assembly of the Branitsky Counts of the Korczak Coat of Arms; have been developed mechanisms for a comprehensive search for information about the collection, which, using as the example of the painting part, provided the identification of the names of the author's works, the genre and stylistic composition of the artistic assembly; for the first time, the circle of authors of paintings was investigated from the Branitsky's collection.

A list of paintings was determined, which was keeping in the Branitsky's palaces of Bila Tserkva. Moreover, were specified the places of the modern storage of individual works. For the first time was exploring the picturesque part of the collection of the counts Branitsky, which is now in the funds of the Belotserkovsky Museum of Local Lore. For the first time, the works were professionally analyzed from this collection.

With the beginning of the stay of the counts Branitsky in Ukraine and the arrangement of their main residence – in the 90^s of the 18th century in Bila Tserkva – the formation of the family's collection has begun. Works by Polish, European, and Russian artists appear in the interiors of the Bila Tserkva palaces.

The works of famous artists of the 16th–18th centuries (Italian, French, Austrian, German, Dutch, English, Polish, Russian, and other schools of painting) acquired by the Branitsky family, were delivered to Ukraine. A portrait gallery of prominent figures created in Polish history. In the second half of the 19th century, the Branitsky's collection began to move to residences in France (Montresor) and Poland (Suha-Bezkidska, Wilanów (a southern suburb of Warsaw), Krzeszowice (Lesser Poland Voivodeship), Krakow, Warsaw.

The exceptional role of the Branitskys in the history of art collecting in Ukraine is due to the importance and place that took place in the political history of Europe by the great crown hetman Francishek-Ksaveriy Branitsky and the position of his wife Alexandra Vasilievna Branitskaya (nee Engelhardt), maid of honor of Catherine II, and niece of Prince G. Potemkin. In addition, huge contributions included the extraordinary financial power that the family Branitsky had until the beginning of the 20th century.

Thanks to the activity of these people who played a significant role in the artistic life of Ukraine due to the attraction of prominent European masters to fulfill the count's orders, as well as the importation of highly artistic works of Western European painting of the past centuries which were moved to Ukraine. Having huge financial resources, count Branitsky actively implemented the European traditions of aristocratic manor art collecting in Ukraine.

The competitive nature of the relationship between the then aristocratic families in Right-Bank Ukraine (Potocki, Sangushki, Moshinskaya, and others) only encouraged to the order and purchase of paintings.

Thanks to the efforts of the Branitsky, samples of high art were brought to the Bila Tserkva region. Further investigations, research work will undoubtedly reveal new and extremely important facts from the cultural life in Right-Bank Ukraine at the end of the 18th – the beginning of the 20th century for the sake of renewing (interrupted in the 20th century) the European tradition of art collecting in Ukraine.

To achieve the goal in this work was investigated the features of art collecting in the aristocratic environment in Ukraine at the end of the 18th – the beginning of the 20th century. Also explored the influence of the then socio-political situation on the culture of Right-Bank Ukraine, developed methods, and ways of searching for information about Branitsky's collection. In general, reproduced the composition and investigated the fate of the assembly, which existed until 1917. Defined the role and significance of the Branitskys in the history of art collecting in Ukraine.

Keywords: Counts of Branitsky Coat of Arms Korchak, Right-Bank Ukraine, Bila Tserkva, painting, European traditions of the art collection, Belotserkovsky Museum of Local Lore.

ADNOTACJA

Dmytrenko N. O. Kolekcja malarstwa hrabiów Branickich przełomu XVIII i XX wieku. – Kwalifikacyjna praca naukowa na prawach rękopisu.

Dysertacja o nadanie stopnia naukowego kandydata historii sztuki na kierunku 17.00.05 sztuki plastyczne. – Narodowa Akademia Sztuk Pięknych i Architektury, Wydział teorii i Historii Sztuki, Kijów, 2021.

Badanie dotyczy malarskiej części kolekcji sztuki hrabiów Branickich herbu Korczak na Ukrainie. Po raz pierwszy rozpoczęto systematyczne badanie składu i losu kolekcji dzieł sztuki hrabiów Branickich herbu Korczak; opracowano mechanizmy kompleksowego wyszukiwania informacji na temat kolekcji, dzięki którym na przykładzie części malarskiej udało się ustalić nazwiska autorów dzieł, skład gatunkowy i stylistyczny kolekcji dzieł sztuki; po raz pierwszy zbadano krąg autorów dzieł malar-

skich z kolekcji Branickich; określono listę dzieł malarskich przechowywanych w białocerkiewskich pałacach Branickich, ustalono miejsca współczesnego przechowywania poszczególnych dzieł; po raz pierwszy zbadano malarską część kolekcji hrabiów Branickich, która obecnie znajduje się w zbiorach Białocerkowskiego Muzeum Krajoznawczego; po raz pierwszy profesjonalnie przeanalizowano dzieła z tego zbioru. Aby osiągnąć ten cel, w pracy zbadano cechy kolekcjonowania sztuki w środowisku arystokratycznym na Ukrainie na przełomie XVIII i XX wieku, zbadano wpływ ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej na kulturę Ukrainy Prawobrzeżnej, opracowano metody i środki wyszukiwania informacji na temat kolekcji Branickich, ogólnie ustalono skład i zbadano los kolekcji, istniejącej do 1917 roku. Określono rolę i znaczenie Branickich w historii sztuki kolekcjonerskiej na Ukrainie.

Słowa kluczowe: hrabiowie Branicy herbu Korczak, Ukraina Prawobrzeżna, Biała Cerkiew, kolekcja prywatna, malarstwo, europejskie tradycje kolekcjonerski.

Підписано до друку 15.02.2021 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 134
Друк ФОП Пшонківський О. В.,
м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК 1500 від 22.09.2003 р.